

VIRGINIJUS GUSTAS

Vilniaus pedagoginis universitetas

KELIOS PARALELĖS TARP ALPHONSO LINGIO IR MARTINO HEIDEGGERIO FILOSOFIJŲ, ARBA PATIRTIES ARTIKULIACIJOS VYKSMAS

Several Parallels between Alphonso Lingis and Martin Heidegger's
Philosophy, or the Process of Experience Articulation

SUMMARY

The article analyzes the articulated moments of experience in two philosophers of the XX-th century, Martin Heidegger and Alphonso Lingis. It attempts to highlight the main moments of this process and the basic assumptions. Both authors are related to the phenomenological movement and its potential field of development. To validate this widely accepted proposition – considering the traditional range of problems in question in phenomenology – the thought systems of Lingis and Heidegger are analyzed on two levels: first, how they correlate with the phenomenological view, and secondly, how they fit together. This article proposes to uncover what tradition and course of philosophy could be attributed to them. It focuses upon the creative efforts of both philosophers to articulate experience. Such efforts may be named – inherited from the Greek philosophy – the basic strain of *μετα* and *φυσικ*. The article directs special attention to Alphonso Lingis's philosophy in order to view the reception of his ideas in Lithuania's philosophical discourse.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojami dviejų XX a. filosofų Martino Heideggerio ir Alphonso Lingio atlikti patirties artikuliacijos momentai, bandant išryškinti šio proceso esminius momentus ir svarbiausias prielaidas. Abu autoriai yra sietini su fenomenologiniu sąjūdžiu ir šio suformuotu filosofinės minties plėtojimo galimybių lauku. Stiekiant tikslinti šį visuotinai priimtą teiginį, atsižvelgiant į tradicinių fenomenologijoje nagrinėjamų problemų ratą, Lingio ir Heideggerio mąstymo sistemos analizuojamos dviem lygiais: kaip jos susiję su

RAKTAŽODŽAI: Lingis, Heideggeris, patirtis, kalba, pasaulis, fenomenologija.

KEY WORDS: Lingis, Heidegger, experience, language, world, phenomenology.

fenomenologiniu požiūriu ir kaip dera tarpusavyje. Siekiama atskleisti, kokiai filosofijos tradicijai ir kryptčiai galima būtų juos priskirti. Apmąstomi dalykai yra telkiami aplink patirties artikuliuojimo pastangą, kuri laikytina pagrindiniu abiejų filosofų kūrybinės veiklos siekiu, nuolat atnaujinančiu jų mąstymą, ir kuri gali būti įvardyta iš graikų filosofijos paveldėta pamatine *μετα* ir *φυσικ* įtampa.

KALBINĖS IŠRAIŠKOS MOTYVO AUTENTIKA

Šis tyrimas vykdomas nuosekliu svarstymo ratu pradedant nuo Heideggerio ir Lingio patirties sampratų, aktualizuojant santykį kaip intencionalumą, aptariant šio santykio nukreiptumo (pasaulio fenomeno) specifiką, išryškinus patyrimą lemiantį ir ribojantį fenomeną – laiką. Tam, kad svarstymo ratas įgytų užbaigtą formą ir būtų galima įgijus naują, papildytą supratimą vėl grįžti prie patirties, lieka aptarti dar vieną problemų bloką – daikto ir kalbos unikalumo eksplikaciją. Fenomenologijos pradžioje Husserlio suformuluotas pagrindinis atnaujinto mąstymo šūkis skambėjo „atgal prie daiktų“ ir kelė tikslą apvalyti svarstymą apie dalykus nuo įvairiausių vyraujančių „prietarų“. Siekio įgyvendinimas vykdomas praktikos ir kalbos susitikimo būdu, tad pagrindinis dėmesys telkiamas į fenomeną, daikto reikšmės išraišką, telkinį momentą, kuriame galima fiksuoti daikto ir kalbos vienalytiškumą ir neatskiriamumą, kaip nuolatinį aktualių reikšmių pasirodymą ir jų tąsą. Ši problema yra svarbi dabarties filosofiniame vyksme. Net pačiame fenomenologiniame sąjūdyje nėra vieningo sutarimo ar koncepcijos, kaip traktuoti kalbos ir daikto santykį. Keliais štrichais lyginant Heideggerio ir Lingio filosofavimo momentus, galima užfiksuoti nuorodas atsiveriantiems problemų laukams. Fenomenologijoje kalbos traktavimas kaip įrankio ar tarpininko atme-

tamas, nes fenomenologinio požiūriu į kalbą pagrindinis bruožas yra kalbos intencinė sąranga – „kalba visuomet yra kalba *apie ką nors*, lygiai kaip sąmonė visuomet yra *ko nors* sąmonė“³¹. Pastebima, kad suprantant kalbą iš fenomenologinių pozicijų, neįmanoma griežtai atskirti daikto ir kalbos, kaip objekto ir subjekto. Aktyvios suvokiančios sąmonės vaidmuo fenomenologijoje yra svarbus veiksnys, todėl kalbos ir daikto ryšio momentu dažnai šis sąmonės vaidmuo tampa kritikų taikiniu, nes kalbos naudotojas visuomet yra aktyvus subjektas, intencionali sąmonė, tad visada lieka galimybė teigti, kad „pasakodami mes *artikuliuojame* pasakojamąjį dalyką. Šitai darome išryškindami tai, kas *mums* yra svarbu ir praleisdami tai, kas *mums* yra nereikšminga“³² Tokio pobūdžio kritika bando parodyti, kad fenomenologijoje pakrypstame į užsiėmimą „kalbiniais žaidimais“. Didelė dalis kritikos nukreipiama kita linkme teigiant, kad vykdyt *epoche* (redukcijos) judesį³³ („praktikuojant fenomenologinį *epoche* <...> pagrindas, kurį čia patiriame, nėra joks daiktas ar daiktų visuma, t.y. nėra joks sąmonės *turinys*, kurį tik ir įmanoma kvestionuoti. Šis pagrindas yra pati *grynoji patirtis*, nesiremianti jokiu daiktiškumu ir kaip tik todėl bet koki daiktiškumą absoliučiai grindžianti“³⁴) svarstymas atveda prie „tamsios“ patirties, gryno daiktiškumo „sienos“. Tai kelios kritikos galimybės,

reprezentuojančios kraštutinius kritikos poliuis, kuriuos svarbu išskirti kaip orientyrus aptariant Heideggerio ir Lingio daikto ir jo kalbinės raiškos problemas. Heideggerio filosofijoje dėmesys kalbai nuolat didėjo – ankstyvuojau kūrybos laikotarpiu (*Sein und Zeit* §32–35, S. 148–170) kalbą Heideggeris svarsto kaip vieną iš *Dasein* egzistencialų, o jo daikto koncepcija iš principo atitinka čia eksplikuotą fenomenologinę sampratą, tik išreiškiamą Heideggerio žodynu; vėlyvuojau kūrybos laikotarpiu (*das Ding; das Wort; das Ereignis*) netgi daiktiškumo esmė svarstoma kaip kalbinė. Šios daikto/kalbos sampratos kritika gali svyruoti abiejų išryškintų polių kryptimis priklausomai nuo kūrybos laikotarpio. Heideggeris visuomet laikosi kalbiškumo prioriteto, tai jis atskleidžia garsiaja teze „kalba yra būties namai“, taigi radikaliai teigiant, kalbiškumas yra daiktų esmingas sluoksnius. Tuo tarpu Lingis, aptardamas Heideggerio suformuotą *Gerede* (tauškalai, šnekalai) egzistencialą, pažymi jo anonimiškumo aspektą akcentuodamas kalbėjimo paties individo vardu atsisakymą. Lingis bando pasitelkti kalbos galią tardamas, kad tik toks savyje įtvirtintas žodis, žodis, tariamas kaip garbės žodis su taurumo ir užtikrinimo pažadu bei prasidedantis nuo konkretaus individo, gimdo supratimą ir tampa mąstymą gimdančios kalbos pamatu: „žodis pertraukia gamtos tolydumus ir užčiaupia kitų plepalus, kuriuos girdi savyje. Tai galia, kurią pajunti savyje, kai įsitvirtini žodyje, atsistoji ir žengi į priekį šiame žodyje, jausmas, paverčiantis tavo paties prigimtį apibrėžiama, nepalaužiama, patikima, priverčiantis amžinos gamtos kisme ieškoti pasikartojimų, būtinybės, apskaičiuoti formas“³⁵. Lin-

giui kalba visų pirma yra asmens tapatybės rasties galimybė. Tačiau jis kalbos netraktuoja kaip įrankio ar tarpininko, veikiau nuolat pažymi šio fenomeno unikalumą, „kad kalba nėra žmonių susitartas kodas, paverčiantis mūsų patirtis lygiavertėmis ir tinkamomis mainams, bet žmonių kalba suvoktina kylanti iš gamtos gaudimo – murmesio, kuri skleidžia gyvūnai ir galiausiai visi esantys ir reaguojantys daiktai“³⁶. Kalba esmingai yra pasauliška, kilusi iš pasaulio murmesio, o ne unikali tik žmogui būdinga savybė ar šio susigalvotas įrankis, padedantis žmogui geriau prisitaikyti prie aplinkos. Lingis neatmeta anonimizuojančios, suvisuotiniančios kalbos galios (kurią Heideggeris išskyrė kaip *Gerede*), bet kalbėdamas apie tai teigia, kad racionalaus diskurso visuomenėje (Heideggeris sakytų *das Man*) kalba įgyja viską apimančią jėgą, percentruodama paties žmogaus būvį: „žmogus civilizacijoje yra ženklų gamintojas, o ir pats žmogus – ženklas“³⁷. Lingis tokio posūkio netoleruoja, nes jo manymu, kalba, kaip pasaulio murmesio palikuonis, kaip filosofijoje esančios individualios patirties reiškinys, esti tam ir taip, kad „padaro daiktus *regimus*, juos *atranda*“³⁸, atlikdama tai filosofine išvalga ir tikslia deskripcija. Svarbu pabrėžti Lingio mintį, kad kalba ne išranda, o *atranda*, ne padaro daiktus, o padaro juos *regimus*, pagaliau, Lingio manymu, kalba yra ryšys, kuris sieja daiktus su naudingumu, su instrumentiniu jų pritaikomumu tinklu. Autentiška kalbos pajauta ir jos būvis asmens sąmonėje tarpsta, jei pildo šią sąlygą – „ką nors sužinoti mes tegalime būtent apie daiktus“³⁹. Palyginus Heideggerio ir Lingio mąstymą kalbos/daiktų problemos atveju darytinos tokios apibendrinančios

išvados: Heideggeris linksta kalbą patalpinti į viską apimančios esmės vietą, o Lingiui kalba yra unikalus ryšys, pripildytas intencionalumo, turinčio steigiamąją galią. Šioje vietoje tinka pasitelkti

Šliogerio atliekamą skirtį, jog pati kalba turi du sluoksnius – kalbinį ir juslinį – ir konstatuoti, jog Heideggerio dėmesys telkiasi ties kalbiniu kalbos sluoksniu, o Lingio – ties jusliškuoju.

IŠVADOS

Šiame straipsnyje neanalizuojama, kokios kitos filosofavimo perspektyvos lemia Lingio vykdomą „kelionių ontologizavimo projektą“, tačiau vien retrospektyvus žvilgsnis leidžia aptikti įdomias šio filosofo koncepcijos sankirtas, sąlyčius ir persipynimus su kitu prancūzų fenomenologu Merleau-Ponty, su minėtu Levinu ar prancūziškojo postmodernizmo autoriais Gilles'u Deleuze'u arba Micheliu Foucault.

1. Lingio ir Heideggerio filosofijose ryškus fenomenologinės metodologijos – aprašymo akcentas, tačiau jų plėtojamos koncepcijos yra veikiamos kitų filosofinių srovių, ypač ryški hermeneutinės tradicijos įtaka.

2. Abiejų filosofų mąstymo ištakos kildintinos iš patirties motyvo, kurį siekiama kuo aiškiau artikuliuoti.

3. Patirties artikuliacijos vyksmas plėtojamas remiantis skirtingais jų es-

mėje glūdinčiais motyvais: Heideggeriui – supratimo, Lingiui – išgyvenimų vienovės.

4. Abu filosofai laikosi pasaulio kaip tolydžios vienovės sampratos, tačiau nutolsta nagrinėjama rakursais. Heideggeris suvokia pasaulį kaip vieningą egzistencialinį fenomeną, patiriamą kasdienėje veikloje, Lingiui pasaulio patirtis sietina su šio turiningumu.

5. Laikas atsiveria kaip ribinė ir patirties artikuliacijas esmingai lemianti galimybė, Heideggeriui visų pirma sietina su projektavimu ir pagrindimu, o Lingiui tai yra konkrečios patirties galimybių sąlyga.

6. Kalbos galia atranda daiktus, taip leisdama jiems pasirodyti tokiems, kokie jie yra esamu patirties momentu, tokiu būdu užtikrindama tolesnį patirties vyksmą. Šis kalbos/daikto dialektikos motyvas būdingas abiem filosofams.

Literatūra ir nuorodos

³¹ Algis Mickūnas, David Stewart. *Fenomenologinė filosofija*, p. 130.

³² Tomas Sodeika. *Filosofija ir tekstas*, p. 15.

³³ Merleau-Ponty yra minėjęs, kad svarbiausia redukcijos pamoka yra ta, jog absoliuti redukcija negalima, tačiau šiuo atveju kritikuojama absoliučios redukcijos turinio raiška.

³⁴ Tomas Sodeika. *Filosofija ir tekstas*, p. 105.

³⁵ Alphonso Lingis. *Garbės žodis*. // *Baltos lankos* 24. Iš anglų k. vertė D. Bacevičiūtė. – Vilnius: Baltos lankos, 2007, p. 112.

³⁶ Alphonso Lingis. *Nieko bendra neturinčių bendrija*, p. 10.

³⁷ Alphonso Lingis. *Juodieji dievai*. // *Baltos lankos* 7. Iš anglų k. vertė T. Čepaitis, R. Mėlinskaitė. – Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 180.

³⁸ Vygandas Aleksandravičius. *Pokalbis su Alphonso Lingiu*, p. 44.

³⁹ Alphonso Lingis. *Ttuantin-suyo*, p. 100.